

УДК 811.111:81'25

ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

Волченко О.М., Нікішина В.В.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Стаття присвячена дослідженню англійської юридичної термінології та основних шляхів відтворення юридичних термінів українською мовою. У статті розглядаються проблеми перекладу юридичної термінології, що вважаються одними з найскладніших у міжкультурному аспекті перекладу та дослідженнях національно-культурної специфіки мови й мовленнєвої діяльності. У статті досліджено різні засоби перекладу юридичних термінів та представлено результати кількісного структурно-семантичного аналізу засобів перекладу англійських юридичних термінів українською мовою.

Ключові слова: юридична термінологія, юридичний термін, переклад, засоби перекладу, еквівалент.

Постановка проблеми. Глобальні трансформації в політичній, економічній, науково-технічній сферах, що відбуваються у всьому світі, захопили й Україну, яка посідає певне місце у світовому просторі серед країн, що інтенсивно розвиваються. Саме глобалізація долає територіальні та культурні кордони країн і створює можливість для вироблення нових зовнішньоекономічних стратегій. Здійснення економічних стосунків вимагає від країни певного правового

статусу та дотримання міжнародних юридичних норм. Неправильно складений юридичний документ може спричинити неадекватне сприйняття та значно погіршити не лише економічні стосунки, а й політичні відносини. Для України, яка тягнеться до Європейського Союзу і ще не посіла твердого місця у світовому економічному просторі, це є особливо важливою справою. Тому, питання, пов'язані із засобами відтворення саме юридичних термінів українською мовою, залишаються

актуальними й зараз та потребують постійного вивчення і вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпосереднє сусідство України з європейськими державами та намагання наблизитися до єдиної європейської системи права вимагають відповідних змін у системі чинного законодавства і в регулюванні правових відносин. Відкрита політика незалежної України сприяє поглибленню культурних, наукових, політичних та інших зв'язків. Оскільки регулятором всіх сфер суспільного життя є право, юридична мова, яка їх обслуговує, набуває великого значення. У зв'язку з цим виникає потреба впорядкування та унормування, а іноді навіть переструктурування національної юридичної терміносистеми. У випадку України це питання стоїть досить гостро з огляду на розширення сфери функціонування української мови, що набула статусу державної. Таким чином, юридична термінологія потребує глибокого дослідження.

В широкому розумінні юридична термінологія – це прошарок лексики, яка обслуговує правознавство, пов'язана з юриспруденцією як наукою, як галуззю професійної діяльності. До юридичної термінології належать назви предметів, дій, явищ, осіб тощо, які мають безпосереднє відношення до юриспруденції та сфери її функціонування у суспільстві.

З правовим поняттям як першоелементом правового знання співвідноситься юридичний термін та слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій та літерній формах. Поняття, його внутрішній зміст, обсяг і структура є логіко-смісловною основою для побудови термінологічного значення у формі дефініції, яка узагальнює найістотніші ознаки і взаємозв'язки правового явища. Поняття сутність зумовлює місце та статус юридичного терміна в терміносистемі, його категоріальні та класифікаційні ознаки. Питаннями юридичного термінознавства займалися багато вчених, серед яких В.В. Виноградов, Б.М. Головін, С.В. Гриньов, І.М. Гумовська, В.П. Даниленко, Е.Т. Дерді, А.О. Дудка, В.А. Звегінцев, І.І. Ковалик, А.В. Крижанівська, О.О. Реформатський, Л.О. Симоненко, О.В. Суперанська та інші.

Поняття «юридичний термін» є сталим і загальноживим, проте різні науковці трактують це поняття по-різному. За Е.Т. Дерді, юридичний термін розглядається як «одиниця мови, що виражає специфічне поняття, яке належить теорії та практиці юриспруденції, характеризує та ідентифікує його» [2, с. 9]. За І.М. Гумовською, «юридичний термін – це слово (або словосполучення), що уніфіковано використовується в сфері правових відносин, визначає правове поняття та відрізняється заданою моносемічністю (тобто строгою змістовною визначеністю, однозначністю), функціональною стійкістю» [1, с. 26]. За А.О. Дудкою, «юридичний термін – це слово чи словосполучення, яке співвідноситься з поняттям і предметом правової професійної сфери та на основі цього співвідношення входить до юридичної терміносистеми як її невід'ємний елемент» [3, с. 13].

За наявності визначення у нормативно-правових актах термін вважається кодифікованим. Він є нормою, еталоном для використання у всіх

подальших законодавчих і підзаконних актах, діловій документації та сфері усної правової комунікації. Юридичний термін є одиницею термінологічної системи права, через яку входить до загального термінологічного фонду національної мови. Належність до літературної частини словника зобов'язує його відповідати правилам і нормам певної мови.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні в Україні відбувається бурхливий законотворчий процес. Національне законодавство активно узгоджується з сучасними європейськими і світовими правовими стандартами. Жвавий розвиток громадянського суспільства, а разом з ним відповідного законодавства, додає клопоту перекладачам. Доводиться перекладати все більше нової термінології, яку створюють правники як найважливіших міжнародних організацій ООН та Європейського Союзу, так і окремих держав в Європі й Америці. Тому проблема перекладу юридичної термінології вважається однією з найголовніших та найскладніших у міжкультурному аспекті перекладу та дослідженнях національно-культурної специфіки мови та мовленнєвої діяльності.

Певні проблеми при перекладі виникають через різницю у значенні юридичних термінів в різних англійських країнах: *Attorney General* в Великій Британії означає посаду *Генерального прокурора*, а в США – посаду *Міністра юстиції*. Жоден сучасний перекладний словник не повідомляє, якій посаді відповідає це термінологічне словосполучення в Канаді.

Прикладом перекладацької невдачі може слугувати назва міжнародного нормативно-правового акту *European Charter for Regional or Minority Languages*, що офіційно перекладена як *Європейська хартія регіональних або міноритарних мов* (мало би бути *меншинних*, як пропонує проф. А. Погрібний), що, безперечно, звучить не українською мовою.

Однією з головних проблем в процесі перекладу юридичних термінів є проблема вибору адекватного відповідника. Вибір прийнятного варіанта перекладу визначається наявністю або відсутністю еквівалента в мові перекладу. Якщо такий існує, то процедура полягає в його звичайній підстановці, проте за його відсутності – у ретельному підборі одного з варіантних відповідників з урахуванням низки лінгвістичних факторів. Це такі фактори, як стилістична приналежність, контекстуальне оточення, мовні норми, сполучуваність слів тощо.

Еквівалентами вважають такі відповідності між словами двох мов, які є постійними, рівнозначними та, як правило, незалежними від контексту. *Arson* – це завжди *підпал*, *burglary* – *крадіжка зі зломом*, *incarceration* – завжди *замкнення під варту*. До цієї категорії належать багато інших слів і словосполучень термінологічного характеру, наприклад: *injunction* – *судова заборона*, *affidavit* – *письмове показання під присягою*, *prison* – *тюрма*, *court of appeal* – *апеляційний суд*, *copyright* – *авторське право*. Складнішою є справа з варіантними відповідниками. Англійське слово *court*, наприклад, має чотирнадцять значень загальноживаного характеру (*залицяння*, *двір*, *подвір'я*, *переманювати*,

спокушати тощо) та вісім значень термінологічного (правового) характеру (*суд, судове засідання, суддя тощо*). Схожою є проблема перекладу юридичних термінів, які мають різні значення не тільки у різних галузях науки і техніки, а й навіть в одній галузі: *enforcement* – примус; *правозастосування*; *поліцейське правозастосування*; *забезпечення правовою санкцією*; *примусове здійснення (за рішенням суду)*; *примусове забезпечення виконання (дотримання, застосування) (закону, права)*; *виконання (судового вироку)*; *патрульна поліція*; *примушування до виконання вимог (у т. ч. банди або злочинної організації)*.

Нерідко українським перекладачам доводиться відтворювати українською сучасні англо-американські юридичні терміни, вжиті у творах художньої літератури. Оскільки правова система будь-якої країни є унікальною і не може збігтися з іншою, художній перекладач може запропонувати влучний еквівалент для передачі певного факту чужою мовою правової реальності, який з часом може бути використаний вітчизняними правниками як термін.

Невід'ємною вимогою до перекладача є встановлення перекладацьких рішень, коли еквівалент слова, що необхідно перекласти, відсутній у мові перекладу. У процесі перекладу юридичних термінів потрібно враховувати ступінь невідомості позначуваного об'єкта. Правильний переклад специфічної лексики англійської мови передбачає врахування особливостей одиниць мови оригіналу, їх денотативної та конотативної семантики, структурних якостей.

Першою умовою адекватного відтворення юридичної термінології є її глибоке знання. Коли перекладач має правильне уявлення про юридичний термін та його контекстуальне використання, йому легше знайти адекватний відповідник цього терміну у мові перекладу. Існують різні прийоми перекладу юридичних термінів. При перекладі важливе значення має взаємодія терміну з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова. А.Я. Коваленко визначає два етапи у процесі перекладу юридичного терміну: 1) з'ясування значення терміну у контексті та 2) переклад значення рідною мовою [4]. Лише за допомогою контексту та інших термінів, що утворюють словосполучення з даним терміном можна виявити точне значення терміну.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення особливостей відтворення англійських юридичних термінів українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Існує багато видів юридичних термінів та термінів-словосполучень. Тому і засобів їх перекладу з англійської мови на українську чимало. Переклад юридичних термінів за А.Я. Коваленком здійснюється такими прийомами, як переклад за допомогою лексичного еквіваленту, аналоговий переклад, експлікація або описовий переклад, калькування, транскрибування та транслітерація [4].

Юридичні терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Вони служать опорними пунктами у тексті, саме від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість з'ясувати характер тексту: *corporal punishment* – тілесне покарання, *assassin* – убивця, *capital punishment* – стра-

та. Слід мати на увазі, що існує ряд термінів-словосполучень, які не допускають дослівного перекладу, хоч мають еквіваленти в рідній мові. Окремі елементи таких термінів відрізняються від компонентів еквівалента рідною мовою. Такі терміни рідко зустрічаються в юридичній термінології: *private nuisance* – джерело небезпеки.

Аналоговий переклад – добір необхідного відповідника у мові перекладу (одного із декількох можливих синонімів): *regress suit* – регресний позов, *bench manual* – настанови з судочинства, *data bank* – база даних, *God parent* – хрещена мати/батько, *government property* – державна власність.

Експлікація (описовий переклад) – лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця мови-оригіналу замінюється словосполученням, яке дає пояснення або визначення даної одиниці, тобто це передача слова за допомогою поширеного пояснення його значення: *accrual right* – право на стягнення компенсації; *official accusation* – офіційне звинувачення (у скоєнні злочину); *acknowledgment of will* – неофіційне визнання заповідача перед свідком, який може підтвердити, що підпис під заповітом належить заповідачеві; *account* – несплачена боргова вимога; *reclamation act* – закон про охорону і розвиток внутрішніх водних ресурсів.

Калькування – засіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин (морфем або слів) їх лексичними відповідностями у мові перекладу: *accredit* – акредитування, *award of priority* – рішення про визнання авторитету, *credit limit* – кредитний ліміт, *corporation tax* – корпоративний податок, *accident cause* – причина нещасного випадку, *bank auditor* – ревізор банку, *car thief* – викрадач автомобілів, *economic warfare* – економічна війна.

Транскрибування – формальне відтворення вихідної лексичної одиниці за допомогою фонем мови перекладу, тобто – передача звучання. Оскільки в юридичних звітах та договорах часто використовуються назви різноманітних закладів, юридичних та інших фірм, то цей прийом перекладу використовується досить часто: *Special Systems Industry* – спеціалізована індустрія.

Транслітерація – формальне відтворення вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу, тобто – передача написання: *legitimism* – легітимізм, *vice-chancellor* – віцеканцлер, *viceconsul* – віце-консул, *Bill* – Біль, *solicitor* – соліситор.

Аналогічну класифікацію способів перекладу юридичних термінів та термінів-словосполучень пропонує Т.А. Казакова, а В.Н. Комісаров до вищезазначених засобів перекладу юридичних термінів додає переклад шляхом створення неологізму, що в юридичній лінгвістиці передбачає наявність слова чи словосполучення, якого не існує в правовій системі мови перекладу: *stay-in* – нікетування, *has-been* – політичний діяч, який втратив свій вплив, а також приблизний переклад, коли зберігається основне значення слова, проте в мові перекладу слово відрізняється від мови оригіналу лексичним фоном: *police photographer* – судовий фотограф, *notary public* – державний нотаріус [5]. Часто трапляються випадки комбінування цих прийомів у процесі перекладу однієї термінологічної одиниці.

Через деякі розбіжності в граматичних, синтаксичних та морфологічних будовах англійської й української мов дуже часто доводиться під час перекладу використовувати різноманітні трансформативні. За Н.В. Глінкою та О.І. Лазаускасом, перетворення, що здійснюються в процесі перекладу, поділяються на чотири елементарні типи: 1) перестановка: *prosecutorial judgement* – *рішення обвинувальної влади*; 2) заміна: *Criminal Justice Act* – *Закон про кримінальне правосуддя*; 3) додавання: *citizen's arrest* – *затримання правопорушника цивільною особою*; 4) вилучення: *sea lawyer* – *акула (спеціаліст із морського права)*.

Переклад простих термінів (однокомпонентних) не викликає особливих труднощів. Переклад багатокомпонентного терміна-словосполучення починають з перекладу визначального компонента і потім послідовно перекладають кожну смислову групу, частіше за все справа наліво. Слід зауважити, що визначальним компонентом в атрибутивних словосполученнях завжди виступає іменник, в об'єктних – дієслово або дієприслівник, в обставинних – найчастіше дієслово, в комплетивних словосполученнях всі

компоненти виступають одним членом у реченні. Трапляються випадки комбінування внутрішніх зв'язків між компонентами у словосполученні.

До того, як розпочати визначення засобу перекладу юридичних термінів-словосполучень, слід зробити попередній аналіз внутрішніх зв'язків між компонентами словосполучення.

Висновки і пропозиції. Дослідивши теоретично та практично проблему відтворення англійських юридичних термінів українською мовою, ми дійшли наступних висновків: 1) юридичний термін – це слово чи словосполучення, яке співвідноситься з поняттям і предметом правової професійної сфери та на основі цього співвідношення входить до юридичної терміносистеми як її невід'ємний елемент; 2) серед засобів перекладу юридичних термінів виділяють транскрипцію, транслітерацію, калькування, експлікацію, аналоговий переклад та переклад за допомогою лексичного еквіваленту; 3) проведене практичне дослідження показало, що для перекладу юридичних термінів – простих, складних та термінів-словосполучень – найчастіше використовується такий засіб перекладу, як лексичний еквівалент.

Список літератури:

1. Гумовська І.М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04. / І.М. Гумовська. – Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2000.
2. Дерді Е.Т. Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англійських юридичних термінів: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04. / Е.Т. Дерді. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2003.
3. Дудка А.А. Класифікації англійських юридичних термінів та прийоми їх перекладу на українську мову // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 12(175). – Луганськ, 2009.
4. Коваленко А.Я. Общий курс научно-технического перевода: Пособие по переводу с англ. языка на рус. – К.: Фирма «ИНКОС», 2003. – 320 с.
5. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.

Волченко О.М., Никишина В.В.

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

ПЕРЕДАЧА АНГЛИЙСКИХ ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ КАК ПЕРЕВОДОВЕДЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация

Статья посвящена исследованию английской юридической терминологии и основных способов передачи юридических терминов на украинский язык. В статье рассматриваются проблемы перевода юридической терминологии, считающиеся одними из самых сложных в межкультурном аспекте перевода, а также исследованиях национально-культурной специфики языка и речевой деятельности. В статье исследованы различные способы перевода юридических терминов на украинский язык и представлены результаты их количественного анализа.

Ключевые слова: юридическая терминология, юридический термин, перевод, способы перевода, эквивалент.

Volchenko O.M., Nikishyna V.V.

Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University

RENDERING ENGLISH LAW TERMS AS TRANSLATION PROBLEM

Summary

The article deals with the research of English law terms and the main ways of their reproduction into Ukrainian. The article regards the translation problems of law terminology, which are considered to be one of the most difficult in the intercultural aspect of translation and researches of national and cultural specifics of the language and speech. Different means of law term translation are investigated and the results of the quantitative analysis are given in the article.

Keywords: juristic terminology, law term, translation, means of translation, equivalent.